

Kies toch niet steeds de kant van de macht

Kim van Keken en
Dieuwertje Kuijpers

Uitgeverij Vrij Nederland

INLEIDING

‘Goh, wil Kees Berghuis nog wel met jullie praten?’ Het was veruit de meest gestelde vraag door collega’s van de parlementaire pers nadat we wat onkruid tussen de vvd-tegels uit hadden getrokken. Of je nu een bericht schrijft over een partijvoorzitter die zichzelf schaamteloos verrijkte of over een senator met een driedubbele pet: kennelijk is dé vraag vervolgens of de spindoctor van de vvd je dan als journalist nog wel wat gunt.

‘Er is iets fundamenteels mis in ons land,’ concludeerde Pieter Omtzigt (CDA) op 19 januari 2020 in de Tweede Kamer. ‘Het Haagse’ – dat bestaat uit ambtenaren, politici en pers – is zo druk met zichzelf en elkaar dat ze het voor elkaar kregen jarenlang ruim 24.000 gedupeerde gezinnen over het hoofd te zien. Zo ontstond het toelagenschandaal. Geholpen werden die gezinnen niet. Ook niet toen Omtzigt en zijn collega Renske Leijten van de SP onvermoeibaar vragen gingen stellen en journalisten Pieter Klein (*RTL Nieuws*) en Jan Kleinnijenhuis (*Trouw*) zich als pitbulls vastbeten in wat het grootste naoorlogse schandaal van Nederland bleek. Het duurde lang, heel lang voordat andere media berichtten over het toelagenschandaal. En toen het schandaal eindelijk nieuws werd, ging het vaak niet over de slachtoffers. ‘We waren,’ zegt journalist Derk Stokmans van *NRC* in de podcast ‘Haagse Zaken’, ‘meer bezig met hoe iemand tijdens het debat overkwam.’

En als er al reflectie is, dan is die meestal heel voorzichtig en pas als iemand vertrekt. In zijn boek *Acht jaar Achttuur* erkent Ron Fresen dat de NOS het toeslagenschandaal onderschatte. Dat kwam door jalousie de métier, schrijft het voormalige boegbeeld van het journaal. Maar er speelde meer. ‘De onderschatting komt wellicht ook doordat we ons niet konden voorstellen dat dit op deze schaal zou kunnen gebeuren. En dit was eigenlijk de reactie van velen in politiek en media.’ Tienduizenden huishoudens werden onterecht door de fiscus bestempeld als fraudeur. Schulden stapelden zich op, levens werden verwoest. Het duurde jàren voordat deze mensen een gezicht kregen.

Journalisten hadden, als ze al over het toeslagenschandaal berichtten, de neiging vooral de kant van de macht te kiezen. Ondertussen waren de volksvertegenwoordigers van de coalitiepartijen vooral bezig hun eigen partij rugdekking te geven in plaats van de regering te controleren. Zeker, zuinigjes deelden zij de mening van Omtzigt en collega-Kamerlid Leijten dat er een fout(je) was gemaakt, maar ze vonden ‘de spanning die rond het dossier is gecreëerd wel wat opgeblazen’, zei een anonieme bron. Een net zo’n anonieme coalitiegenoot liet het woord ‘heksenjacht’ vallen, want door alle Kamervragen die toenmalig staatssecretaris Menno Snel (D66) kreeg, was hij ‘amper nog in staat de talrijke problemen bij de Belastingdienst aan te pakken’. ‘Laat die man toch netjes zijn werk doen,’ verzuchtte een Kamerlid (uiteraard anoniem) tegen het *Algemeen Dagblad*. Niet de ouders van het toeslagenschandaal waren het slachtoffer. Nee, de bewindspersoon die al die vervelende Kamervragen moest beantwoorden. Die verdiende ons medelijden.

Dat een politiek verantwoordelijke bewindspersoon het vervelend vindt om politiek ter verantwoording te worden geroepen, is op zich

al koddig. De eerste vuilnisman die zuchtend en kreunend met veel misbaar de grijze bak achter de wagen hangt, moeten wij nog tegenkomen. Net als het dagblad dat zijn lijdensweg vervolgens vol begrip optekent. Tegelijkertijd is het doodnormaal dat politici in gezaghebbende media anoniem leeglopen over het juk van verantwoordelijkheid, transparantie en andere publieke waarden die gekoppeld zijn aan het ambt en efficiënt werken in de weg zouden staan. Gulzig worden anonieme bronnen opgevoerd die hun eigen straatjes schoonvegen en vuil in de tuin van anderen flikkeren. Het nieuws komt van naamloze bronnen en, zo zien wij, vrijwel altijd uit coalitiekringen. En op dat gelekte nieuws reageren dan vaak weer – jawel – leden van de coalitie. Uiteraard ditmaal wél met naam en toenaam.

Fresen heeft, schrijft hij, moeite met de term ‘klik’ die Omtzigt gebruikte voor de soms innige verhouding tussen pers en politiek. Maar als hij er langer over nadenkt, erkent de politiek duider van het *NOS Journaal* dat ‘wij te veel gericht zijn op de macht van de overheid, op besluiten van die macht en dat we dus veel vaker indringend moeten meekijken in de machinekamer van die overheid.’

Het zijn oprechte overpeinzingen, maar helaas slechts van één journalist en pas op het moment dat hij bijna afscheid nam van politiek Den Haag. Terwijl het parlement, rechtbanken en de Raad van State allemaal serieus aan zelfonderzoek deden, bleef de parlementaire pers zwijgen over de belangrijke vraag: hoe komt het dat het zo lang duurde voordat er écht aandacht kwam voor de slachtoffers van het toeslagenschandaal? Wij zien een duidelijk patroon van ongemakken. En we zien óók een oplossing.